

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1,50 din

V zamestvo celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 8. marca 1940.

Upravištvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Poštočkovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadruga tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

O nevtralnosti in nevtralnih državah

I.

Zadnje čase je stopilo vprašanje nevtralnosti in nevtralnih držav prav posebno v ospredje. Povod za to pa je dal nemški parnik »Altmark«, prej trgovinska, zdaj pomožna ladja nemške vojne mornarice.

Stvar je na kratko tale. »Altmark« je bila pomožna ladja nemške križarke »Admiral Graf Spee«, ki je napadala in potapljala zavezniške trgovinske ladje, dokler ni bila sama napadena in pozneje, ko ni mogla uiti, od lastnega poveljnika potopljena. »Altmark« je dovažala križarki vojni material, zlasti kurivo, od nje pa prevzemala posadke potopljenih ladij. S svojimi ujetniki se je nato hotela vrniti domov in srečno prišla v norveške teritorialne vode. Tu so jo Angličani izsledili. Opozorili so norveško vlado nanjo in na njeno lastnost kot nemško pomožno vojno ladjo in zahtevali, da jo ustavi, preišče in ujetnike osvobodi. Sklicevali so se pri tem na mednarodno vojno pravo, ki prepoveduje prevoz vojnih ujetnikov čez nevtralno ozemlje. Norvežani pa so pregled ladje opravili tako površno (?), da niso ujetnikov (okoli tri sto mož!) niti opazili niso. Drugemu pregledu se je pa poveljnik nemške ladje sploh uprl, uprl torej oblastem tuje države na ozemlju te države. Angličani so nato odpravili stvar ob kratkem: njihna torpedovka »Cossack« je vdrla v norveški pristan, napadla »Altmark«, osvobodila njene ujetnike in pristan spei zapustila.

Bilo je nato seveda ostrih protestov z norveške, angleške, posebno pa nemške strani. Norvežani so protestirali zoper kršenje nevtralnosti. To kršitev je angleška vlada takoj priznala, ime-

novala pa jo je zgolj »tehnično«, torej oblikovno, s katero je hotela izravnati kršenje nevtralnosti z druge strani. Res da imajo vojne ladje pravico pristanka v nevtralnih pristaniščih za najdaljšo dobo 24 ur. Toda »Altmark« je plula dejansko ves čas po nevtralnih vodah, da bi se izognila angleškim ladjam. Zlorabljala je smisel tega določila, ker je plula iz enega nevtralnega pristana v drugega. Zaradi tega in pa, da reši svoje ljudi neopravičenega ujetništva, je morala Anglija kršiti nevtralnost Norveške. Duhu pravice je torej hotela pomagati do veljave z oblikovno krivico.

Razumljivo je, da je Norveška vztrajala na oblikovnem pravu, a še bolj razumljivo je, da je na tem vztrajala Nemčija. Ni manjkalo grozečih protestov. Tudi to je umljivo, saj so ravno norveške teritorialne vode danes za nemške ladje edina pot v svet, po zimi razen tega edina pot za pomorsko trgovino z Rusi, ker je Vzhodno morje zamrznjeno. Po norveških teritorialnih vodah prihaja tudi švedsko železo. Ali bilo je tudi takoj od početka vidno, da bo jeza v kratkem splahnela. Ne morebiti zaradi tega, ker bi bila Nemčija morebiti priznala, da je Norveška v vsakem pogledu pravilno ravnala. Toda nikakor bi ji ne kazalo, da potisne Norveško v vrste sovražnikov. Kajti s tem bi postal že tako dovolj tesni obroč okoli nje še ožji.

Najtežji je pri tem položaj Norveške. Majhna, geopolitično ležeča v kotu, kjer se odbijajo moči vojskujočih se velesil, slabo oborožena, a z velikansko trgovinsko mornarico in zato v sedanji pomorski vojni še posebno občutljiva. Saj gre ta vojna bolj na račun majhnih nevtralnih držav

kakor samih vojskujočih se, in zgube norveškega ladjevja so na primer sorazmerno precej večje od angleških. Niso brez vzroka opozarjali Angličani Norvežane ob tem sporu, da naj bi raje protestirali zoper potapljanje svojih ladij, ki se vrši še vse bolj zoper določila mednarodnega prava in pri čemer je zgubilo življenje veliko število njihovih pomorščakov. Opozarjali so dalje, da napadajo nemške podmornice ravno iz norveških ozemeljskih voda, da napadajo tudi norveške ladje iz njih, morebiti celo potem, ko so zbrale glede njih vožnje in smeri prav v teh vodah potrebne podatke. Pri tem je treba pokazati na to, da potapljaajo Nemci vse nevtralne ladje, tudi če plovejo iz enega nevtralnega pristanišča v drugega. Tako so na primer potopili holandski parnik »Burgerdijk«, čeprav je njegov poveljnik z listinami dokazal kapitanu nemške podmornice, da vozi žito iz Argentine za holandsko vlado.

Tako pojmovanje nevtralnosti pa je dejansko popolnoma v skladu s celostnim državnim sestvom in z načelom celostne vojne. V tem pogledu je zanimiv kratek zgodovinski pregled.

II.

Do svetovne vojne je bilo načelo nevtralnosti splošno priznано in spoštovano. Ne mislimo s tem reči, da bi je tudi prej ne bili nikoli kršili. Toda zmeraj so kršitev skušali po nekakšnem opravičevanju ali vsaj olepševanju, zmeraj so pravico do nevtralnosti vsaj oblikovno priznavali. In lahko se tudi reče, da so bile take kršitve zmeraj le bolj izjemne. Pravno načelo je bilo tedaj še nad celostnim.

Vsebinska pojma nevtralnosti in pravice do nje se je pa že v svetovni vojni močno skalila. Saj se je ta vojna sama začela s skoraj brezprimerno kršitvijo nevtralnosti. Nemci so ob njenem za-

„Filozofske osnove Rosenbergovega nazora“

Dr. J. Janžekovič je napisal v 4.—2. številki letošnjega »Časa«, glasila Leonove družbe, večjo študijo pod gornjim naslovom, v kateri je prikazal osnove, na katere se naslanja ena izmed najbolj napadalnih in celostnih svetovnih nazorov sedanjega časa, obenem pa je tudi preizkusil njihovo trdnost in odpornost pod klavirnim znanosti in filozofije »razuma«, da rabimo ta izraz za filozofijo, ki še vedno operira z zdravim razumom, namesto s ceninami surogati zanj. Iz te študije prinašamo nekaj glavnih misli in dognanj, v katere je zajel dr. Janžekovič po stvarni analizi Rosenbergovih naukov filozofske osnove njegovega nazora. Sedanja velika vojna namreč ni le spopad velikih narodov in gospodarskih sestavov, ki se bojujejo z vsemi razpoložljivimi sredstvi za nadoblast nad svetom, ampak tudi spopad filozofskih in svetovnih nazorov, v znamenju katerih so si ti, pa tudi drugi evropski narodi, ki zaenkrat še niso bili potegnjeni v vojni vrtnice, zgradili svoje države, kulturne in gospodarske sestave. Rosenbergovi nauki pa so ravno bistvena in osrednja sestavina enega teh svetovnih nazorov, borečih se za nadvlado nad svetom in človeštvom, zato je prav in dobro, da jih poznamo, ker le tako moremo če že ne prerokovati, pa vsaj zaslučiti, kako se bo končal ta gigantski boj, ki nima para v zgodovini človeštva. Zlasti nam Slovencem, ki moramo biti kot majhen narod vedno budno na straži za svojo narodno in kulturno samostojnost, je potrebno, da dobro poznamo tokove in struje ter nevarnosti, ki danes ogražajo morje, na katerem plove tudi naš čoln, da poznamo sile, ki pretresajo Evropo in ji hočejo za dolga stoletja, mogoče za vedno vtisniti svoj pečat. Evropo, katere majhen, toda bistven del smo tudi mi. Zato se soočujemo v tem velikem boju tudi naša narodna usoda.

Izhodišče Rosenbergovega nazora.

Že samo izhodišče Rosenbergovega filozofskega sveta je po analizi dr. Janžekoviča — sicer popolnoma

v skladu z Rosenbergovim stalnim sklicevanjem na klic krvi, nasproti klicu razuma — polno razpok in zloženo iz popolnoma nasprotujočih si elementov.

Rosenbergu je zadnja dokončna resnica o vesoljstvu, torej prapojav vesoljstva, njegova dvojnost. To dvojnost predstavlja »svet in kri, ali okolje in jaze«. Rosenberg zavrača moniste, tako materialiste kakor idealiste, ki hočejo razložiti vesoljstvo z enim samim prapočetlom, bodisi s tavnim ali duhovnim. Njemu je vesoljstvo sezidano iz dveh počel: iz sveta in krvi, ki sta si polarno nasprotni.

Iz tega nasprotja se rodi napetost, iz napetosti boj, iz boja napredek. »Kri je seveda odločujoči činitelj.«

Svojskost in različnost krvi, ki pomeni Rosenbergu zelo obsežen pojem, ustvarja in oblikuje zgodovino sveta. Kri je Rosenbergu tisto zadnje, ki se dalje ne da več razložiti, iz nje izvira vse drugo: državne tvorbe, boji med narodi, znanost, pravo, pravost, filozofija, verstvo.

Rosenbergu pomeni kri duhovno stran vesoljstva, svet pa tvarno.

Obe ti prapočeli sta »strogo istočasni, med njima ni nobene vzročne zveze, ampak večna vzporednost«. To je po Rosenbergovem mnenju germansko pojmovanje vesoljstva, v nasprotju z judovskim, ki mu je prapočelo samo eno: Bog, in svet božje stvarstvo. Dinamika vesoljstva pomeni po Rosenbergu vsakemu pravemu Arijcu »napor volje, ki ureja uporno brezoblikovno tvar, ne pa stvarjanje iz nič«.

Rosenbergov bog je »bog v duši«, je isti z dušo, ki je kri, medtem ko uči krščanstvo, da sta Bog in duša različni bitji. Rosenberg zato očita krščanstvu, da je zmedlo pojem o Bogu, da je ločilo boštvo in osebnost, ju razirgalo na dve ter ju postavilo drugemu drugemu nasproti kot sovražnika. Človeka pa da je ponižalo v božjega sužnja.

Ko je je tako definirali pojem boga, se je lotil Rosenberg človeka, da ga razloži. Rosenberg razbije človeka v »osebno« in v »osebo« ter v »poedince«. Med prvima dvema ne more potegniti — ali ne zna — ostre ločnice, medtem ko predstavlja »poedince« združitev obojega. »Osebnost« je tisto, kar odlikuje germanskega človeka. »To je prauganka in prapojav germanske

duše.« Osebnost določa Rosenberg kot »voljo plus um«, in je »snovi nasprotna, metafizično bitnost v človeku predstavljajo moč, v ožjem pomenu pa notranja in neutrudljivo delujoča dejavnost notranjega bistva«.

Oseba je »gon plus razum« in jo predstavlja človek s svojo telesnostjo.

Rosenberg se ne spušča v podrobne razlage gornjih definicij, ker sam čuti, da se razumsko ne dajo braniti.

Logično bi bilo, da bi podelil po vsem tem svojemu »poedincu« nesmrtnost. Ker tega vendar ne more, se izvije iz škrincev s tem, da ustvari posebno »plemensko dušo«, ki doživlja vse osebe istega plemena in predstavlja tako včlovečena v poedincih narodovo osebnost. Šele ta duša je končno nesmrtna, in človekovo najvišje blaženstvo je v tem, da služi njej oziroma narodu, ki ga oživlja.

Vendar pa se le izkaže, da tudi »plemenska duša« ni nesmrtna, saj ni na primer nikjer več plemenske duše starih Grkov, kar si Rosenberg prizna. Če propade plemo, izgine tudi plemenska duša.

Če je pa tako, — in Rosenberg prizna, da je tako, — pa nam od duhovne strani vesoljstva sploh nič ne ostane. Nič? Pač, nekaj: življenje. Rosenbergu je ušel kratek stavek, do katerega pa je neizogibno moral priti. Ta stavek se glasi: »Posameznik se rodi in umrje. — življenje pa gre naprej.« To je Rosenbergovo končno spoznanje in priznanje. Njegov svet se odkriva kot snov in kri kot življenje.

S tem se je Rosenbergov nazor končno razkrinkal kot prav površen hilezoizem, ki se v tem komaj loči od marksizma. Tudi po marksističnem nauku življenjsko počelo ni tvar, ampak dialektično nasprotje tvari, ki pa izhaja iz tvari in brez tvari ne more bivati. Pa se Rosenberg čudi, da mu očitajo materializem.

Tako smo se vrnili k izhodišču: Zadnje počelo vesoljstva pri Rosenbergu ni ne Bog ne duša, marveč oba tečaja, tvar in življenje, zemlja in kri, tvar kot trpni podklad, kri kot nosilka dejavnega, smotno oblikujočega počela, pravi dr. Janžekovič.

(Dalje prihodnjič.)

četku zahtevali od Belgije, da krši ona nevtralnost v njihno korist in jim dovoli napad na francosko-angleško vojsko čez svoje ozemlje. Povrh pa belgijska nevtralnost ni bila navadna, od države same zaželeno in zatrjevano, ampak podpisana in porokovana od veselih, med njimi posebno tudi od Nemčije same.

V celostni vojni je zginil ozir do nevtralnosti in nevtralnih držav popolnoma. Celostne države ne priznajo in poznajo doma nobenih ozirov in psihologično nujno so prenesle svoje nazore tudi na zunanjo, že celo pa na vojno politiko. Zato potaplja jo nemške podmornice holandske in skandinavske trgovinske in ribiške ladje, često brez svarila, zato napadajo nemška letala celo nevtralne ribiške ladje, ko se niti ne morejo prepričati, kam plovejo in če sploh samo morejo trgovati z zavezniki, zato se spreletujejo njihna letala nad nevtralnimi deželami, ko da bi nevtralnosti sploh ne bilo. Zahteve celostnih držav do nevtralnih pa gredo še dlje. Doma ne dovoljujejo kritike, zato jim seveda tudi ne gre v prikladi, da bi smele biti kritizirane od zunaj. Ali da smo bolj natančni, samo graja joča kritika je vse obsodbe vredna, pa če je še tako resnična. Hvala pa je seveda zmeraj dovoljena, celo priporočljiva, pa če je je sama laž. Še prav posebno naklonjenost pa zasluzi neresnična hvala, če je ne samo nasproti celostniku neresnična, torej prav za prav nenevtralna, ampak če je še povrh nasproti njegovemu nasprotniku krivična, torej še enkrat nenevtralna. Šele taka dvojna nenevtralnost postane zdajci po posebni celostni logiki prava nevtralnost.

III.

Pri vsem tem je pa še neka stvar, ki jo le preradi preslišimo v vojnem hrušču. To popolno malotenje nevtralnosti velja namreč samo za — male nevtralne države. Najmanj toliko, če ne več kakor te, trgujejo z zavezniki velike nevtralne države, Italija, Španija, Japonska. Toda če smo tu pa tam brali, da se je včasih kakšna japonska ali laška ladja zadela ob mino in potopila, pa nismo nikoli slišali, da bi bila kaka nemška podmornica ali nemško letalo napadlo ali celo potopilo kako ladjo teh držav. In če je nemški tisk napadal Holandijo, Belgijo, Norveško, da še vedno trgujejo z Anglijo in da so zaradi tega nenevtralne, o kakem takem napadu na Italijo ali Japana še nismo niti slišali niti brali.

Neizogibno in neizprosno je mogoč iz teh dejstev en sam sklep, da namreč celostnost upošteva nevtralnost samo toliko, kolikor stoji dejanske moči za njo. In prav tako je neizogiben nadaljnji sklep, da postajajo bolj in bolj tudi demokratične, mednarodno pravo upoštevajoče države prisiljene, da se prav tako ne ozirajo na nevtralnost, deloma zaradi obrambe, deloma da jih kršenje nevtralnosti z druge strani ne potisne v strateško slabši položaj.

In tako bo nevtralnosti čedalje manj. Danes male nevtralne države skrbijo samo eno: da bi njih ozemlje ne postalo bojišče, kakor je bila bojišče Belgija v svetovni, kakor sta postali bojišče Poljska in Finska v sedanji vojni. Ali z drugimi besedami: nevtralne hočejo ostati za vsako ceno. To

pa seveda celostne države dobro vedo. Prav zaradi te skoraj brezpogojne volje do nevtralnosti se celostniki tako malo ozirajo nanje. Zaradi nje tudi ne more priti do krepke, odločne zveze med njimi. In če razglašajo tri države od štirih skandinavskih, da hočejo biti v rusko-finskem sporu brezpogojno nevtralne, ne pomislijo prav nič, da s tem prav za prav samo vabijo Rusijo, da seže po njih, kadar bo opravila s Finsko. In če ne bo posegla, ne bo pri tem odločala skandinavskanevtralna miroljubnost, ampak druge sile, predvsem pa zavest nesposobnosti ruske vojske. Miroljubnost za vsako ceno postane prej ali slej zmeraj žrtv napadalca. Saj je še v zasebnem državljanskem življenju tako, kljub vsem obsežnim zakonom in kljub do podrobnosti izdelani upravi, ki naj pomagajo miru in pravici med državljani do veljave.

IV.

Male pa tudi srednje nevtralne države morajo torej računati, da bodo same zase upoštevane čedalje manj, še več, da utegnejo navsezadnje postati zgolj predmet, s katerim si bodo velike celostne države poravnale račune. Iz tega spoznanja pa morajo izvajati posledice. Vsaka zase pomeni malo. Skupaj že nekaj več, in če bi bila videti zveza resna in trdna, bi bilo bržkone že danes marsikaj drugače. Toda odločujoča sila bi tudi v tem primeru komaj postala, preveč so zemljepisno razbite in oddaljene. Pa imajo vendar veliko mogočnost. Treba je že zdaj iskati zveze z enakomiselnimi narodi, tudi in zlasti med demokratičnimi velikimi silami. Toda poudarjamo: enakomiselnimi. V tem pogledu nam daje najnovjša zgodovina poučen zgled. Zveza narodov je danes samo še bolnik. Shirala je od notranje slabosti, od notranjih protislovij. Kajti Zveza narodov je bila zasnovana, da odstrani silo iz meddržavne politike, da pomaga pravici do moči, tisti

pravici, ki mora biti zmeraj enaka za velike in male. Pa je zatajevala to svoje načelo že od prvega dne, ko je sprejemala v svojo sredo res demokratske države prav tako brezskrbno in brezprogramsko kakor pripadnike in oboževalce sile. Količini je podredila kakovost. Državne sile so zato, kolikor sploh niso odločevale v njej, vsaj hromile njeno dejavnost. Zato je Zveza narodov danes naprava, ki še daleč toliko ne šteje, kolikor je šlo prej čase mednarodno razsodišče v Haagu.

Tu bi male nevtralne države lahko začele s svojim delom. Pri vsem tem naj bi pa še malo pomislile, koliko je njihna današnja tako imenovana »suverenost« dejansko vredna, ko jim smejo druge države predpisovati cenzuro, uničevati premoženje in celo pobijati državljane, ne da bi mogle zoper to kaj storiti. Če bodo stvari preudarile do konca, bodo videle, da mora biti povezanost v prihodnji Zvezi narodov vse tesnejša, kakor je bila doslej. To se pravi, države se bodo morale odpovedati delu svoje oblikovne suverenosti, da zato pridobe na stvarni, vsebinski neodvisnosti. Velikobritanska državna zveza nam že danes priča, da je to mogoče in še prav lahko mogoče. Kanada, Južna Afrika, Avstralija — mar niso v vsakem pogledu dejansko vse bolj neodvisne kakor Danska, Holandska, Norveška? Majhen zgled utegne biti pri tem prav poučen: katoliški Baski so pred nekaj leti iskali potov v velikobritansko »protestantsko« zvezo, da se ubranijo pred u-e-dinjenjem nacionalnega »katoliškega« generala Franca.

Samo konfederacija, državna zveza narodov in držav, ki mora sloneti seveda na zahodno-evropski omiki, nam kaže pot iz stiske. Zahodno-evropska omika pa pomeni spoštovanje pravice in osebnosti, pomeni tudi zavest osebne odgovornosti nasproti brezosebni, neodgovorni celostnosti.

Izidor Kostrun:

Pred novim koledarjem

(Razredčeno in pospešeno nadaljevanje.)

Petek, 1. IV. 1938. — »Jutro« oznamuje pisavo »Slovenca« glede dr. Angjelinovića in akademije za »krokodilske solze«.

Sobota, 2. IV. 1938. — »Jutro« si mane roke nad nasprotjem med »Samoupravo« in »Slovencem«. Le-ta je pisal, da je Blumova vlada pripravljala mobilizacijo v prid rdeče Španije. »Samouprava« pa trdi, da so te govornice laž in grda spletkar, ki so se tudi prav hitro izkazale kot zelo plitke in prav nič uspešne. — Izve se iz »Slovenca«, da se je mudil v Belgradu Avgust Kuhar z Jesenic, urednik »Tovarniškega vestnika KID«, in da je posredoval v ministrstvih za zidavo policijskega komisariata na Jesenicah, za postavitev stanovanjskih hiš železničarjev in za druge tamkajšnje potrebe. Ker se nanaša ta vest na včerajšnji dan 1. aprila, ni znano, če ji ne pritiče isti pomen, kot beleški »Jutra« o vnovičnem izidu »Doma in sveta« in o sestavku Luja Vojnovića »Za slovensko akademijo v Ljubljani«. — Dr. Korošec podpisuje uredbu o ustanovitvi predstojništva policije v Kranju.

Nedelja, 3. IV. 1938. — V notranjem tedenskem pregledu premišljuje »Slovenec« o težavah srbske opozicije glede na vesti o bližajočih se volitvah. Srbski del opozicije, pravi, je v veliki zadregi, ker slutiti, da se volitve zanj bržčas ne bodo končale bog ve kako zmagovito. V skupščini in v senatu so govorniki JNS skoraj neprestano govorili o »Slovencu« in ga besno napadali. JNS je z vsilo navalila na »Slovenca«, ker vidi v njem najboljšega zagovornika politike dr. Stojadinovića in dr. Korošca. Nazadnje prinaša »Slovenec« še poseben brzojav iz Belgrada, ki potrjuje domneve, da mora zaradi zadnjega govora dr. Korošca v senatu JNS pričakovati svoj konec, drug brzojav pa iz Zagreba o hudih bojih v dr. Mačkovev taboru, katerih vzrok je težko politično stanje, v katerega je zabredla HSS, ker se je vezala s srbsko opozicijo, namesto da bi iskala stikov z JRZ.

Ponedeljek, 4. IV. 1938. — »Ponedeljski Slovenec« poroča o imenitnem občnem zboru JRZ za Ljubljano-okolico, ki se je vršil neznano kje v

Ošlak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v l. 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Pri mostu smo odbijali napadalce. Vsi smo streljali, kričali in bombardirali z ročnimi granatami, pa kljub temu nismo prezrili nevarnosti, v katero je zabredel Govedič. Samo za trenutek sem mislil, če ne bi kazalo Govediču poslati nekaj mož v pomoč. Zavedal pa sem se nevarnega položaja cele straže in sem jo moral žal takoj opustiti. Nepopisno me je zabolelo, ko sem zagledal, kako je medtem našim borjenjem komaj pol streljaja od nas oddaljenega Govediča napadel drug sovražni oddelek kakšnih 20 mož, ki so bili namenjeni, da pri mostu od tretje strani napadejo našo stražo.

Kot hraber vojak se Govedič — čeprav sam — dvajsetim napadalcem ni vdal, temveč se jim je čisto sam junaško postavil po robu. Toda premoč je premoč. Ker mu mi od oddelka nismo mogli pomagati — vsaka delitev mojih maloštevilnih pušk bi nas bila lahko vse skupaj uničila —, so ga sovražniki tako rekoč pred našimi očmi usmrtili. Večkratni zabodljaji z bajoneti so temu prostovoljnemu prvoboritelju za Radgono in svobodo Slovenije končali mlado življenje.

Sovražni oddelek, kateremu je padel Govedič v roke, se je po svojem kaj malo junaškem delu — Govediča bi bili lahko ujeli in ne usmrtili, saj so stali blizu in bili z zvezi s svojimi glavnimi četami —, ko je opazil, da smo medtem, ko je 20 njegovih mož premagalo enega samega Slovenca, pri mostu premagali Slovenci pet do šestkrat močnejše njihove tovariše, raje umaknil nazaj proti svojim, namesto da bi nas bil napadel, kakor je bil namenjen.

Tako je nesreča nanekla, da je od peščice njihov najozbiljših radgonskih sobojevnikov, ki so vsi zunaj treh z menoj vred lahko govorili o sreči, bil najbolj prizadet junak Govedič, ki sem ga vedno cenil ne samo kot imenitnega vojaka, temveč tudi kot značajnega človeka lepih lastnosti.

Smrt slovenskega občinskega gerenta Matije Pinteriča. — Knjiga o trpljenju radgonskih Nemcev.

Slovenski Narodni svet in Deželna vlada za Slovenijo sta kmalu potem, ko smo zasedli Radgono in radgonski politični okraj, v občini Žetinci blizu Radgone odstavila politično nezanesljivi ter nam nenaklonjeni občinski svet z županom vred ter imenovala tamkajšnjega posestnika, narodnozavednega Slovenca Matijo Pinteriča. To imenovanje seveda ni ugajalo Nemcem ter nemškomišlelim občanom. Najbolj je to prizadelo radgonske gospode, ki so se vrteli okoli dr. Kamnikerja. Pinteriču so vedno na skrivnem in očitno grozili, češ da bo svoje slovensko županovanje še drago plačal. Pogumnega in značajnega moža, kakor je bil Pinterič, to seveda ni begalo. Računal je z našo vojaško zasedbo ter kakor marsikdo veroval vestem, ki so jih takrat širili naši ljudje v zahrbtju, da dobi Slovenija oziroma Jugoslavija tiste meje, kakor jih bo sama želela, in celo še več kakor bo zahtevala. Opravljal je občinske posle svoje, v obmejnem pasu ležeče občine; vestno in natančno.

V noči, ko so izbruhnili oboroženi boji za Radgono in je Pinterič doma nič hudega sluteč mirno spal, so napadali sovražni oddelki nadporočnika Hansa Mikla korakali proti Radgoni. V trdnem prepričanju, da lahko uničijo našo posadko, so kar tako mimo grede po barbarsko ubili spečega gerenta Matijo Pinteriča.

Skozi okno Pinteričeve pritlične hiše so Mi-

klavi vojščaki vrgli ročno granato, brezdvomno po navodilih dobrega poznavalca hišnih razmer pri Pinteriču, in merili tako pravilno, da je padla naravnost na spečega gerenta. Siromak se je, ko so razbili šipe na oknih sicer prebudil, pa še preden se je v temi zavedel, kaj se godi, je granata, ki ga je zadela na noge, eksplodirala.

Kaj je to nedolžnemu Pinteriču prizadejalo, ve najbolj tisti, ki pozna učinek takega orožja. Hudo razmesarjenega, posebno na nogah, ki se, rekel bi lahko, skoraj nista več držali telesa, so ga pozneje, po zaključku prvih bojev, ki so Miklovim oddelkom prizadeli odločilen poraz, prepeljali v bolnišnico, kjer je naslednjega dne v velikih mukah umrl.

Pokojni Matija Pinterič je bil prvi slovenski župan, ki je v času osvobodilnih bojev v letih 1918 do 1920 kot občinski funkcionar, ne da bi bil vojak ali pa udeleženec oboroženih spopadov, padel zadet od sovražnega orožja za svoj narod in domovino.

Primer Matije Pinteriča nazorno kaže, da je način, ki so se ga posluževali nemško-avstrijski napadalci v Radgoni, čisto drugačen, kakor je bil na primer naš zoper nam nenaklonjenega radgonskega podžupana Kamnikerja, ki je imel za nas, kot naš politični in državni nasprotnik, veliko bolj kosmato vest, kakor skromni Pinterič za radgonske Nemce. Za Kamnikerja sem, kakor že znano, skoraj ob istem času, ko je slovenski župan Pinterič ležal brez nog v smrtnem boju, podvzel vse, da sem ga rešil smrti, čeprav so iz njegove hiše streljali na nas.

Da sem rešil Kamnikerja ter da so Kamnikerji Miklovi vojski nevojaško in nevičsko umorili Pinteriča, ni oviralo Kamnikerjeve okolice, da je pozneje izdala knjigo s popisom o trpljenju mučenikaradgonskih Nemcev, slikajoč grozote, ki bi jim jih naj bili naši vojaki v času našega

Ljubljani v nedeljo dopoldne. »V zelo izčrpnem in korenitem govoru je g. minister dr. Krek obračunal z vsemi spletkami zoper vladu dr. Stojadinovića, kajti vsi mi Jugoslovani: Srbi, Hrvati in Slovenci moramo biti naravnost ponosni in srečni, da naša državna ladja tako varno plove pod modrim krmarjenjem predsednika vlade in njegovih dveh najožjih sodelavcev, gg. dr. Korošca in dr. Spahe. Opozicija je z vsemi mogočimi sredstvi poskušala škodovati vladi dr. Stojadinovića, ali naš narod priznava in ceni vse dobro, kar mu je storila sedanja vlada, zato pa se spletke niso posrečile, temveč so klavrno propadle.« Ministra so zborovalci za njegova krepka izvajanja nagradili z dolgotrajnim ploskom in ga skupno z nekaterimi drugimi navzočnimi z vzklikom izvolili za predsednika okrajne organizacije JRZ Ljubljana-okolica. — Isti list poroča sicer o slabih upih združene opozicije, češ da je bila udeležba na shodu združene opozicije v Gornjem Milanovcu, kljub napovedi, da bodo govorili sami šefi, neznatna. — Za župnika na Tunjicah je postavljen kaplan Andrej Križman, duhovni voditelj ZKD in izdajatelj »Slovenskega delavca«. — Dr. Anton Novačan odloži mandat poslanca, pridobljen 5. V. 1935. — V Belgradu se sestane delovni odbor združene opozicije, da, kakor bo poročal »Slovenec« jutri, milo naprosi dr. Mačka, naj združeno opozicijo reši.

Sreda, 6. IV. 1938. — »Jutro« javlja, da bodo imeli pripadniki JRZ v Sloveniji štiri različna znamenja: uradnega, ki ga je izdalo osrednje vodstvo stranke, posebno znamenje za člene fantovskih odsekov in dekliških krožkov, posebno znamenje členov Kmečke zveze in posebno znamenje členov ZKD kot slovenskega dela Jugorasa. — »Hrvatski dnevnik« zanika v glasilih JRZ razširjeno vest, da je organizacija HSS v Prilesju prestopila v JRZ. — »Samouprava« se jezi, ker »Hrvatski dnevnik« ni ničesar poročal o krstu torpedovke »Zagreb«. — »Slovenski dom« poroča iz zanesljivega vira, da bo »narodna skupščina« v predstojećem zasedanju sprejela nove politične zakone, predvsem pa onega o volitvah poslancev in o zborovanjih in združevanju; načrti so že izdelani in jih bo v kratkem preučil ministrski svet.

Četrtek, 7. IV. 1938. — Najvažnejša vest v »Slovenec« omenja, da je »dosegla JNS svoj namen v rdeči Španiji«. — Gjura Janković razlaga na sestanku JRZ v Belgradu, da se »državna in narodna enotnost v demokratskem redu ne moreta obvarovati, če ni stranke, ki obsega celo državo. Tako stranko pa imamo. Mi smo demokracija, kjer demokracija ni škodljiva, kjer bi pa demokracija škodovala državi in narodni enotnosti, nismo demokracija.« — Govor je točen posnetek izvajanja govornikov JNS v času med 1931 in 1935. — Zaradi v »Jutru« naštetih štirih znamenj JRZ v Sloveniji je »Slovenec« iz sebe, češ »s takimi publiki namigavanji in podlimi spletkami hočejo dokazovati separatizem Slovencev in njihovo politično nezanesljivo zaveznitvo.« — V Belgradu opravijo zadušnico ob obletnici smrti dr. Milana Srškića. »Slovenec« bo k temu pripomnil, da so bili pod dr. Srškićevo vlado konfinirani dr. Korošec (na Hvaru, Hotel Continental), dr. Natlačen (v Bileći), dr. Kulovec in dr.

bivanja, prav posebno pa med boji v Radgoni prizadejali.

Na žalost moram tukaj ponoviti, da kakor zaradi brošure o Vendih, tudi zaradi te njihove knjige pri nas ni bilo primerne odmeva. Med našimi šolanimi Janezi in Frančeki, ki so takrat po raznih restavracijskih ekstra-sobah, pri dobrih večerjeh in močnem vinu slavili osvoboditev in samostojnost Slovenije in Jugoslavije, se tudi tedaj ni našel človek, ki bi bil dal pobudo za knjigo, ki bi naj bila Radgončanom odgovorila na vse neresnice. Pravočasen odgovor na nemško-avstrijsko brošuro, sestavljen po avtentičnih virih, podkrepjen z vojaško-uradnimi podatki, bi bil z 98% razsvetlil vse tiste »črne dneve«, ki bi jih naj bili pretrpeli radgonski, stvarno odlično stoječi doktorji, plemenitniki, veleposestniki, bišni magnati ter trgovci in gostilničarji »pri trgovanju z našimi vojaki, ki so vse natančno plačali.«

Kakor molk osumljenca pred sodnikom, tako je v mednarodnem političnem svetu, ki je v tistih časih krojil novo Evropo in prihodnost tako imenovanih nasledstvenih držav, tudi naš molk na pretkano spisane nemške propagandne obtožbe nehoti pripoznal njihne trditve, če tudi so bile brez vsake podlage. Po vsem tem ni čudno, da je slovenska kri, ki je tekla za Radgono, bila zastonj prelita zaradi diplomatično-politične nedozorelosti naših takratnih politikov, ki se niso znali meriti z daljnovidnostjo radgonskih krajevnih nemških politikov.

Misli na starše in brate v boju.

Ko sem s svojimi prostovoljci ležal v visokem snegu za grmovjem nekje ob stranski cesti med Kodolicevo hišo in radgonsko meščansko bolnišnico, sem ustavil streljanje iz pušk, da bi lažje ugotovil, kakšen je položaj. Hotel sem namreč okolnost, da si sovražnik ni na jasnem glede

Ogrizek, dr. Maček pa je bil postavljen pred Državno sodišče, obsojen in odveden v Sremsko Mitrovico.

Petek, 8. IV. 1938. — »Hrvatski dnevnik« napoveduje, da bosta šli HSS in SDK z združeno opozicijo v bodoče volitve. To je izjavil dr. Šutej na sestanku delovnega odbora združene opozicije v Belgradu.

Sobota, 9. IV. 1938. — »Samouprava« vprašuje dr. Šuteja — z ozirom na njegov govor v Trogiru dne 5. t. m. — zakaj dosledno zamolčuje izraze kakor Srb, Jugoslavija in jugoslovensko, in pravi, da ne ve, kak mrak tišči Hrvate in kdo zatira

hrvaštvo, ko je že sam govor dr. Šuteja dokaz, da imajo Hrvati vso mogočo svobodo. — »Delavska politika« prosi poslance, ki odklanjajo vstop v »narodno skupščino«, naj gredo le tja, da dosežejo svojo izvolitev v odbor za novi volilni zakon. — »Slovenec« trdi, da je živel »general rdeče vojske Živko Topalović« v nezakonitem zakonu s Pribičevićem, Živkovićem, Uzunovićem, dr. Kramerjem itd. in podčrtuje, da delavstvo še pod nobeno vlado ni dobilo tolikšnih socialnih zakonov, kakor pod vlado dr. Stojadinovića.

(Dalje prihodnjič.)

Opazovalec

Zmeraj ista lajna

Jugoslovensko-nacionalni »Narodni list« se pametuje spet kedaj nad združevanjem Hrvatov, ki mu seveda še malo ni všeč. Kajti za vselej bo napravilo konec jugoslovenarskemu zajedavstvu in preužitkarsivu. »Narodni list« seveda tega ne more priznati, zato pa pravi, da ni stvaren razlog, ki ga navajajo Hrvati za to združevanje, češ da tako delajo, ker so bili v državi tlačeni. Jugoslovenci da so zmeraj na to odgovarjali, da more samo prava in resnična jugoslovenska politika privedi vse posebne želje Srbov na pravo mero.

Tako pravo, pa še hudo pravo jugoslovensko politiko pa smo imeli v državi že dvajset let in bolj ko se je razvijala in več ko je je bilo, manj je privajala vse posebne srbske želje na pravo mero, več je bilo takih posebnih želja in hujši je bil pritisk na Slovence in Hrvate. A največ je bilo takih posebnih želja in pritiska takrat, kadar se je jugoslovenstvo najbolj poudarjalo.

Sicer bi naj nam pa »Narodni list« raje povedal, zakaj niso začeli s tisto pravo in resnično jugoslovensko politiko njegovi ljudje takrat, ko so bili na vladi in so imeli moč. Potem bomo šele vedeli in videli, po čem so njihne nacionalne pridige.

Tudi to je vzrok . . .

Kakor znano, je nameravala izvesti poljska vlada lani široko zamišljeno agrarno reformo v zahodni polovici države, ki je močno trpela na agrarni preobljudenosti, pri tem pa so zavzemala veleposestva izredno velik del celotne obdelane površine. Ta veleposestva so bila po večini last nemških plemiških rodov, ki so se začutile zaradi tega ogrožene, ne glede na to, da so bile podobne in celo še bolj korenite agrarne reforme drugod že davno izvedene.

Vsega skupaj je šlo za to agrarno reformo 57.690 hektarjev veleposestniške zemlje. Od tega je odpadlo na poznanjsko vojvodstvo 20.275 ha, na pomorjansko vojvodstvo 17.437 ha, na Šlezijo 7458 ha, ostalo pa na druge pokrajine. Na Poznanjskem je bilo 60% te zemlje last nemških veleposestnikov, na Pomorjanskem 65% in v Šleziji 70%.

Vojna je seveda preprečila dokončno izvedbo nameravane agrarne reforme, in tako je ostala

mojega oddelka, kar najbolj izkoristiti. Dajal sem povelja, kako mi naj oddelek sledi, da izvršimo nadaljnje napade z ročnimi granatami. Kar naenkrat pa mi stopi pred oči podoba moje drage, pregodaj umrle matere ter še živečega očeta in dveh bratov. Bil je to trenutek, ki mi je kot blisk nastopil. Misel, da oče in brata pač ne vedo, kaj njegov sin in njun brat pravkar dela in da je lhalo vsak trenutek po njem, pa ni oslabila moje odločnosti. Vera v samega sebe in zavest, da mi žele oče in brata srečo ter blagoslov, ki ga mi je dala na smrtni postelji veliko prežgodaj umrli ljuba mati, vse to mi je govorilo: »Nande, le naprej, sreča je s teboj.«

In res. Sreča, ki mi je nihče na svetu ni mogel bolj od srca želeti kakor moja rajna mati, mi je pomagala, da sem tisti dan v borbah dosegel nov uspeh. Bolj s krikom in blufom kakor z ročno granato in bajonetom sem razkropil gnezdo sovražnih strojnih pušk, ki nas je ogražalo in prav posebno nevarno obstreljevalo okna konjeniške vojašnice, ki jo je branila posadka naših hrabrih Zeilhoferjevcev, ker so bili v tistem času razen mojega oddelka premagani že vsi naši, kar se jih je bojevalo izven vojašnice.

Cestna razsvetljava v radgonskih bojih

Luč, ki razsvetljuje mestne ulice in ceste, je v nočni borbi važna. Zato sem jaz takoj pri dohodu na most pri Urayevi hiši dal najprej razstreliti cestne obločnice, ki so razsvetljevale prostor, ki sem ga zasedel. Zato sicer še ni bila popolna tema, vendar je pa bila senca za napadalca in njegove puške manj ugodna, kakor če bi nas bil videl na razsvetljenem prostoru. Te taktike sem se po mogočnosti posluževal povsod, kjer sem mislil, da nam je luč v škodo. Pri napeljavi je povzročalo to tudi kratke stike, mojemu oddelku pa je bilo že zato v prid, ker se je sovraž-

zemlja last nemških plemenitnikov, ki imajo zdaj priložnost, da svoja veleposestva še bolj zaokrožijo. V Nemčiji so varni, vsaj zaenkrat, pred agrarno reformo, saj je znano, da je Nemčija ena izmed redkih evropskih držav, kjer se agrarna reforma še ni dokatnila plemiških veleposestev, ki dosegajo za naše pojme naravnost fantastične razsežnosti do 50.000 in celo do 75.000 ha. To je nasledek velikega vpliva, ki ga ima v Nemčiji še vedno prusko plemstvo, zlasti v diplomaciji in armadi. Ta vpliv je ostal neokrnjen celo v dobi weimarske republike, ko je vladala v Nemčiji demokracija.

Banovinske podpore osrednjim znanstvenim ustanovam

Načelnik prosvetnega oddelka banske uprave g. dr. Sušnik nam je poslal glede na naš sestavek »Finančna podlaga slovenskih osrednjih znanstvenih ustanov«, ki smo ga priobčili 23. II. t. l. sledeče pojasnilo:

V članku »Finančna podlaga slovenskih osrednjih znanstvenih ustanov«, objavljenem v »Sloveniji« z dne 25. februarja t. l., se pritožuje pisec, da so banovinske podpore osrednjim znanstvenim zavodom in društvom v Ljubljani v primeri s podporami drugim znanstvenim društvom, posebno mariborskim, prenizke. V podkrepitev te trditve navaja v članku, da so prejela osrednja znanstvena društva 97.000 din proti 95.000 din, ki so jih prejela druga znanstvena društva izven Ljubljane. Navedene številke niso točne oz. je račun pogrešen. V resnici so prejele iz tekočega banovinskega preračuna osrednje znanstvene ustanove in društva v Ljubljani z všteto Narodno galerijo ter z Znanstvenim in Slavističnim društvom 227.000 din podpor iz v članku navedenih, njim namenjenih postavk — nasproti vsem drugim znanstvenim ustanovam in društvom v ostalem delu Slovenije, ki so prejele skupno iz vseh naštetih postavk le 95.000 din. Tudi iz enakih drugih postavk so dobile ljubljanske ustanove dokaj več podpor kot ostale.

V nadaljnjem je res, da je prejelo Muzejsko društvo v Ljubljani 20.000 din (nevšečši se izredne podpore 2000 din). Muzejsko društvo v Mariboru pa 25.000 din. Treba pa je upoštevati, da je imelo Muzejsko društvo v Mariboru s selit-

nik motil o moči in pravem številu mojih Pohorcev in Prlekov.

Drugo in tretjo noč bojev sem našel elektrotehnika, ki je po mojih navodilih popravljaj in urejeval električno razsvetljava, tako kakor sem jo potreboval. Dobro razsvetljeno predzemlje nam je olajšalo straženje, nasprotnika pa odvrčalo od tega, da bi nas napadal.

Zavzetje »Titanovega« mosta.

Pri preganjanju sovražnika iz radgonskega mesta v prvih jutranjih bojih mi je delal precej preglavic mali most, ki smo ga med boji imenovali »Titanov most«, ker je stal v bližini hiše Nemca in bogatina Titana. Pod tem mostičem se je skrivala močno sovražna straža, ki je s sodelovanjem nedaleč od mostu v neki hiši skrite strojnice na vse načine skušala preprečiti moje prediranje v tem okolišu. Položaj ni bil ravno ugoden, če pomislimo, da sem s svojim oddelkom manevriral na odprti cesti, ki so jo ti precej drzni in popolnoma skriti in zavarovani strelci imeli pod stalnim ognjem. Zadostovalo bi bilo nekaj neprevidnih korakov in mojega oddelka bi ne bilo več.

Računajoč na hrabrost in discipliniranost svojih vojakov sem se odločil kar za frontalno približanje k mostu.

Oddelek sem razdelil na dva dela ter ga poučil, kako mi naj sledi, da pridemo kolikor mogoče brez škode v bližino mosta. En del je teklen ob eni, drugi pa ob drugi strani ceste tik ob hišah, ustavljajoč se pri hišnih vratih, ki so tu in tam dajale nekoliko zavetja. Tako nam je uspelo vključ hitremu sovražnemu ognju iz strojnice in pušk v odločnem zaletu približati se mostu na doseg ročnih granat, kjer so se fantje sledeč mojemu zgledu vrgli na tla, da se malo oddahnemo, preden udarimo pod most sam.

(Dalje prihodnjič.)

vijo muzeja v zadnjih dveh letih izredne stroške z adaptacijo in opremo prostorov. Poleg tega pa ne prejema Pokrajinski muzej v Mariboru nikakih drugih banovinskih podpor, kot jih je sicer deležen Narodni muzej v Ljubljani.

Trditev v navedenem članku, da ni prejel Narodni muzej v Ljubljani iz postavke za odkup umetnin, znanstvenih zbirk, umetno-obrtnih predmetov in starin nobene podpore, namreč ne drži. Prav iz navedene postavke je podprla kraljevska banska uprava ljubljanski muzej iz tekočega preračuna na zakup starin in umetnin dvakrat, in sicer 21. avgusta 1939 in 5. septembra 1939 s skupnim zneskom v višini 45.000 din. Poleg tega pa je bilo nakazanih Narodnemu muzeju v Ljubljani dne 1. junija 1939 za arheološka izkopavanja še 7000 din, medtem ko ni prejel mariborski muzej iz obeh navedenih postavk prav nobene podpore.

Po teh pojasnilih lahko pač vsakdo presodi, za koliko je v navedenem članku iznešena kritika utemeljena.

Še enkrat „Finančna podlaga slovenskih osrednjih znanstvenih ustanov“

Sestavek »Finančna podlaga slovenskih osrednjih znanstvenih ustanov«, ki je bil priobčen v našem listu dne 25. februarja t. l. ni povsod natekel na pravilno razumevanje. G. ban. arhivar Franjo Baš iz Maribora nam je pisal pismo, v katerem poudarja, da osrednje slovenske znanstvene ustanove v Ljubljani ne zaslužijo zato več podpor, ker jih dobivajo mariborske znanstvene ustanove toliko in toliko, ampak zato ker jih potrebujejo oz. zaslužijo, dalje da je primerjava Muzejskega društva in Zgodovinskega društva v Mariboru skupaj z Muzejskim društvom za Slovenijo neprimerna, ker omenjeni mariborski društvi izvršujeta naloge kot jih v Ljubljani Muzejsko društvo za Slovenijo, Narodni muzej, mestni muzej in pa še vseučiliška knjižnica. G. arhivar Fr. Baš je poudaril tudi, da je žrtvovala za novi mariborski muzej, ki ne dobiva nobene podpore od države, v zadnjih letih okoli 6 milijonov dinarjev mariborska mestna občina sama, ki tudi sama vzdržuje knjižnico z nad 40.000 zvezki.

Poudariti moramo, da smo mi, ki se od vsega začetka zavzemamo za okrepitev slovenske skupnosti, zadnji, ki bi nam samo na misel moglo priti, da bi malili ali pa podcenjevali znanstveno in muzejsko delo v Mariboru. Gotovo zaslužijo mariborski znanstveniki kakor tudi mariborska mestna občina popolno priznanje vsega slovenstva. Še več pravimo in to iz prepričanja: za veliko delo, ki ga opravlja Muzejsko in Zgodovinsko društvo v Mariboru, je prejela podpora mnogo premajhna. Ne torej zaradi lepšega, ampak iz prepričanja je zato naš omenjeni sestavek h koncu omenil, da mariborske znanstvene in muzejske organizacije sedanjost banovinsko podporo zaslužijo. Nam je šlo le za to, da tudi osrednje slovenske znanstvene ustanove dobe tako finančno podlago, da bodo mogle dostojno predstavljati slovensko znanost pred svetom. Gotovo bi bil slovenski Narodni muzej v Ljubljani vse drugačen kot je, če bi n. pr. ljubljanska mestna občina ali pa kdor koli drugi — ne gre pri tem za eno ali drugo javno korporacijo, ampak za finančna sredstva sama — vsaj nekaj tistega žrtvoval, kakor je žrtvovala mariborska mestna občina za mari-

borski muzej. Sicer pa ne gre samo za slovenski Narodni muzej, ampak za vse osrednje znanstvene ustanove v glavnem mestu Slovenije, kjer je sedež najvišjih slovenskih kulturnih zavodov. Narodni muzej v Ljubljani je iz postavke banovinskega preračuna v letu 1939/40 v znesku 155.000 din (odkup umetnin, znanstvenih zbirk, umetno-obrtnih predmetov in starin ter umetniška izpopolnjevanja), prejel res nekaj gradiva za zbirke, ki ga je pa nakupila banovina sama in odstopila potem Narodnemu muzeju. Vendar je Narodni muzej od države itd. veliko premalo podprt, da bi mogel svoje vseslovenske naloge izvrševati tako, kakor bi bilo treba. V našem sestavku »Finančna podlaga osrednjih slovenskih znanstvenih ustanov« so navedene s številkami vse dotične postavke iz banovinskega preračuna za leto 1939/40 ter se je pripetila računsko pomota le za toliko, da bi bilo treba prišteti k vsoti 97.000 din, ki so jo prejele po imenu našteje znanstvene organizacije, med katerimi je omenjena tudi vseučiliška knjižnica, še znesek 25.000 dinarjev, ki ga je ta knjižnica prejela. Prispevki iz drugih postavk, ki so jih prejele osrednje znanstvene organizacije, pa niso posamič iz banovinskega preračuna razvidne in zato pisatelj našega sestavka zanje ni mogel vedeti.

Sicer pa je v našem sestavku bilo h koncu omenjeno, da bo tudi vprašanje slovenskih osrednjih znanstvenih ustanov rešeno do kraja takrat, kadar in če bomo Slovenci sami razpolagali s svojim denarjem in ko bo Slovenija finančno samostojna.

Besarabija

Prejeli smo od našega stalnega naročnika pričujoči dopis, ki ga radi pričujemo, da se sliši tudi druga stran, tem bolj, ker osvetljuje pravilno imperialistično politiko Rusije. Seveda tudi prav nič ne dvomimo, da so navajane številke uradne. Samo v njihno resničnost dvomimo sprito romunskega terorja nasproti neromunskim narodom najmanj toliko, kakor smo zmeraj dvomili na primer v resničnost avstrijske statistike, ki je koroških Slovencev utajila za dve tretjini. Uredništvo.

V letošnji 7. številki »Slovenije« je izšel članek »Hejslovanske zablode«. Vem, da je samemu člankarju, kakor tudi »Sloveniji« in njenim bralcem za resnico. Zato mi dovolite nekaj besed o Besarabiji, za katero člankar meni, da je ukrajinska dežela.

Narodnostna slika v Besarabiji je zelo pestra, pa tudi neenaka. Jug je pravi mozaik. Tu se nahajajo mešane turške, gagauške, bolgarske, ruske, ukrajinske, nemške itd. vasi. Sredina Besarabije je povsod romunska; narodno ozemlje sega tu celo čez Dnjester in zajema tamkaj »Moldavsko sovjetsko republiko« z nad 500.000 Romuni. Judov je neverjetno veliko: trgi in cela podeželska mesta so popolnoma judovska. Severni del Besarabije (kakor tudi severozahodni del Bukovine) je ukrajinski. Glede Judov je slika ista ali pa celo hujska. Seveda je rusko gospodarstvo (od 1812 do 1917) zapustilo, posebno v večjih mestih, mnogo sledov. Od 407.800 Rusov, kolikor jih je v Romuniji, jih živi 30,7% večinoma v besarabijskih mestih.

Težko je točno povedati, kakšno je številčno razmerje narodov v Besarabiji. Po nemškem viru (Mayerjev leksikon) je Romunov v Besarabiji

64%. Ostalih 36% odstotkov je razdeljenih na Ukrajince 10, Jude 10, Ruse 5, Bolgare 4, Nemce 3 in druge 4. Po virih romunskega podpolkovnika Verdešuja je od 2.865.400 prebivalcev Besarabije 56,2% Romunov.

Potemtakem ruske zahteve po Besarabiji niso upravičene, čeprav so že stoletja stare. Njih gonilna moč ni bilo ukrajinsko prebivalstvo Besarabije, ampak imperialistične prizadeve carske Rusije za Carigradom. Tu je tudi treba iskati pojasnila za rusko varuštvo nad balkanskimi kristjani in za njeno vmešavanje v balkanske zadeve do svetovne vojne.

Prihod sovjetov na oblast ni prinesel nobene spremembe v tej stvari. Že samo dejstvo, da se omenjena sovjetska republika imenuje »moldavska«, a ne romunska, odkriva namen, da se sovjeti ob priložnosti začno potegovati za zatiranje »Moldavce« in da se sudetski zgled ponovi v sovjetski izdaji. S tem bi sovjeti dospeli tudi tukaj do Karpatov, medtem, ko se je carizem zaustavil (seveda ne prostovoljno) na Prutu.

Za nedovolj obveščene bralce še to-le: Moldavija je zemlja med Prutom in Karpati in je do 1916 z Vlaško (zemlja med Donavo in Karpati) in Dobrudžo (med ustjem Donave in Bolgarsko) sestavljala Romunijo. Moldavija je 89,9% romunska, Vlaška 97,7%, a Dobrudža 44,5%. Danes je v vsej Romuniji, kakor že prej povedano, 407.800 Rusov in 582.000 Ukrajincev. (Vse po romunskem podpolkovniku Verdešu.) Vaš naročnik.

Mali zapiski

Zemljevid slovenske zemlje

Pred nekaj tedni smo poročali o zemljevidu »Slovensko ozemlje«, ki podaja pregled našega ozemlja in njegovega prebivalstva v prejšnjih in sedanjih časih. Na kratko podaja na hrbitu zgodovinski pregled slovenstva, za uvod pa tudi kratko statistiko slovanstva. Te dni je izšla že tretja izdaja. Ker ima namen, vzbujati našo narodno samozavest, ji želimo, da doživi še prav mnogo izdaj in da jo bo imela kedaj sleherni slovenska hiša.

Sokol na Hrvaškem

Hrvaška samostojna vlada je odredila, da Sokol poslej na Hrvaškem ne bo več privilegirana državna organizacija, ampak navadno zasebno društvo kakor vsako drugo. Zaradi tega je začel Sokol med Hrvatji seveda zgubljati na člensivu, ki ga že doslej ni bilo preveč, kajti Hrvatje zanj kot centralistično organizacijo niso nikoli marali.

Nemški komisarji v čeških podjetjih

Protektor Češke je odredil, da mora imeti vsako podjetje na Češkem, ki ima na leto vsaj za tri milijone kron prometa in ki je v rokah Čeha ali Juda, nemškega poverjenika. Tako so prišle tudi že večje trgovine in celo obrti pod nemško nadzorstvo. Hkratu pa je s tem po eni strani preskrbljenih precej nemških ljudi, po drugi pa pomnoženo nemško prebivalstvo in s tem nemški vpliv na Češkem.

Urednik in izdajatelj: Vitko K. Musek, Ljubljana

Janez Kocmur:

Brez naslova

(Nadaljevanje.)

Armič je nekako užival, kadar je mlatil. »Stopi sem, fantiček,« je dejal z nekakim mačjim smeškom, pomignivši z mezinco. »Stegni roko, grdavž, da vidim, če je umita. Še bolj! Kaj jo umikaš? Tako,« in je oplazil. »Aaaaa! Boli, kaj? Nič au! Stegni jo še enkrat...« Plazil je tudi po plečih in bedrih, da je žrtev odskakovala. Neredko jo je zgrabil zadaj kakor mačka, položil preko kolena in odštel vsoto, ki se mu je zdela zaslužena. Bolj ko žrtev je obračal na sebe pozornost razreda učiteljskega kremenjenjem obraza.

Kot posebno hud strahovalec je bil na glasu Cepuder. Vitek in droban je nosil ozek žaket, črna brada ga je delala podobnega severnemu ribiču. Nenavadna zunanost ga je delala bolj hudega kakor je bil v resnici. Mazanje je spremljal tudi on s kričanjem, kadar je bil posebno jezen, ni pa delal neumestnih opazk. V splošnem je bil preveč resen, skoraj zapet; ni se znal približati učencem.

Resnici na ljubo bodi podčrtano, da se ni pretepalo kar tako, meni nič, tebi nič, vsak dan. Pogosto so minuli celi tedni brez palice. Udarci so sledili šele po večkratnem brezuspešnem opominu, če je nemirnež motil pouk.

Zelo redko so prijeli za palico Franc Bahovec, Anton Razingar in Andrej Žumer. Nikoli niso tepli Franc Raktelj, Ivan Krulac, Franc Pavlin in Alojz Sachs. Slednji je prijemal za palico samo prvo leto; pozneje ne več.

Rad pa je lasal in dajal zausnice tudi zaradi neznanja veroučitelj Janez Smrekar. Prijel je za tiste za ušesi, »ta sladki« smo jim rekli, potegnil parkrat krepko sem in tja, in ko je nihnila glava v pripravo smer, je lopnil s plosko dlanjo. Zaradi tega sva si ga z Albinom Prepeluhom, že po šoli, privoščila v »Delavcu«. Dopisu sva dala bobneč naslov: Tortura — izobraževalno sredstvo...

Učiteljev, prišedših na šolo v devetdesetih letih, ne omenjam. Ti so bili po večini novodobnejših nazorov glede vzgoje. Eden teh pa je imel navado, da se je postavljaj za nadzornika tudi drugim razredom, ustavljal je tuje učence za vsako maloto, pogledoval ob odmorih v tuje razrede in podobno. Nekoč je pokaral 5c razred zaradi nemira; na vprašanje, kaj je delal v razredu, smo povedali učitelju. Ta, Alojz Sachs, se ni mogel vzdržati, pa je vzrožil: »Naj se briga za svoj razred!«

Krulac in Sachs sta bila zaradi izrednih vzgojnih sposobnosti premeščena, prvi na državno učiteljsko vadnico, drugi na šolo deželne prisilne delavnice. Res so bili za to še drugi razlogi, toda sposobna sta bila vendarle. Izvrstna šolnika sta bila tudi Razingar in Žumer.

Šola na Cojzovem grabnu je bila na glasu ene najboljših šol na Slovenskem. Vanjo so pošiljali otroke tudi z dežele, celo iz Štajerske in Primorske. Na posebnem glasu sta bila tretji in četrti razred; prvi zaradi metodičnega uvajanja v nemščino, drugi kot izvrstna pripravilnica za prestop na srednjo šolo in učiteljske. Šola je obilovala na nazornih učilih, imela je zlasti mnogo stenskih tabel, ki so jih naredili učitelji sami.

Vsi razredi so imeli vzporednice; nekateri

celo po tri. Kljub temu so bili zlasti nižji prenapolnjeni, moje dni je štel sleherni nad 60 učencev! Ko me je že odraslega gnala radovednost, ogledati si prostore, kjer sem zajemal prvo modrost, sem se zgrozil, kako je bilo mogoče stlačiti vanje tolikšno množico otrok, večkrat znojnih in premočenih. Postal mi je jasno marsikaj. Starši, varuhi in branilci, ki so se brigali za napredek svojih otrok, so po večini odobraval telesno kazni, kolikor niso sami skrbeli za to, da so se učili tudi doma. Često so prihajale matere, posebno nezakonske, in rejnice: »Kar dajte ga, če zasluži. Oče je tak in tak, se ne briga; jaz sem pa preslaba, mene se ne boji.« Zgodilo se je tudi narobe, da je prišel oče: »Mojega nima pravico nihče drugi kakor jaz.« Pomagalo je, učitelj se ga ni več dotaknil.

Na sploh šola med širokimi množicami ni bila priljubljena. Najbolj slabo mnenje o njej so imeli starši slabih učencev. Doraščal sem v izrazito delavskem okolju, pa sem videl in slišal marsikaj, kar me ni spodbujalo k učenju. Moja starša sta se zelo brigala zame; toda kaj pomaga vsa skrb zoper vplive, prihajajoče po neštetih kanalih! Svoje storijo tudi boj za vsakdanji kruh, pomanjkanje časa, prevelika zaverovanost v lastne otroke in nevednost.

»Ne vem, čemu so potrebni zgodovina, zemljepis in risanje? Saj tega ne bo nikoli potreboval. Dosti je, če zna brati in pisati,« sem slišal nešteto krat. Prihodnjič so bili na vrsti slovnica, prirodopis, petje, kjer je pač bil slab red. Pri meni doma niso bili tega mnenja, dokler nisem padel v tretjem razredu. Svoj nazor je spremenila samo mati, a še ta najbrž samo zato, da me zavaruje pred udarci.

(Dalje prihodnjič.)